

Hervay Gizella kiadatlan versei

Vicsorító

XX. századi majmok
 neonfényes kirakatokban
 vicsorítanak és kölykeik szőre közül
 pattintgatják a tetveket
 egyik se sír bölcsen néznek
 a tükörből kifelé
 az úton futkosódva
 negyvenezer számítógép
 teszteli őket: csattog az óra
 másodpercmutatója
 nem tudom már kinek higgyek
 a természet fenntartó ösztönének
 a napról-napra okosabb
 gépeknek vagy ama igéknek:
 „tebenned bízunk eleitől fogva”
 marad a betyár bujdosó élet
 néma a szó és kard az ének:
 magunkban bízunk eleitől fogva!
 magában bízott Árva Attila
 s köldökzsínörját vonatsín vágta el
 ránk hagyta magát tudta vagy nem tudta
 mércének magyarországnak
 a nagyvilágot padlásszobában
 bejáró örök vándordíáknak
 akinek alma sem csak vacsor terem
 és a mama égre terített alma
 igazodjunk hát szép szavához
 s fejünk kapjuk fel
 minden vonatzakatolásra
 fehérek közt egy európai
 láthatatlan lakatra zárva
 négerék közt egy európai
 jövendőnk gyorsfutára
 csak a jelen ez a Ma
 ne lenne olyan árva!

tankok helyett távirányított mosoly
 távirányított álm kivégzés szerelemmel
 életveszélyes a sepregetés
 naponta néhány boszorkányégetés
 középkori módra
 a hagyományos inkvizíció
 nem tűnt el csak újracsomagolva
 átfestve némán működik
 gépekre hangszerelve
 és gombnyomásra persze
 álljon hát mellém
 akinek van mersze!
 újraírni a jövőt
 zenére szerelemre
 kiállni a jégverést
 a tűzőzönt lenyelve
 betörni a kirakatokat
 s a táncoltatott medve
 helyére lépni józanul
 vár a munka a ránk szabott
 vigyázzunk lássuk meg
 egymás szemében a holnapot!
 a holdat a napot
 legyen már miénk ez a föld
 hiszen apáink hamván járunk
 miénk a jog hogy szóra bírjuk
 az elforduló arcokat
 hogy megszerkesszük öregek ráncaiból
 a térképet ami ránk maradt
 miénk ez a föld kivethet magából
 akkor is százszor is a miénk
 bujdosunk hát erdőre mezőre
 ahol még nem előre gyártott az ég
 ahol igazi csillagok hullnak
 lányok kötényeibe

ahol nem halottak szólnak
halálukkal a föld üzen
haláluk parancs: élni megélni
jéghátrán (sic!) műanyagföldrengésben
haláluk üzenet: vigyázzunk egymásra
ne gyász legyen a csillaghullás
ne gyász legyen e hófehér golyocs
amit a század közénk teker

meggyújtják alulról
végigég az égig
ne legyen fekete a menyasszony
hadd járjon büszkén
ha kell sárban térdig
de ne vérben térdig
ne iszappal szájjig
szép szóval halálig

Keserves

árva világ a Tejúton
árva kisfiú
árva fejem

tisztelet a halottaknak
béke az élőknek

igazság az ítéloknek

ezeréves nagy fa alatt
folyik a szerelem patak
aki abból vizet iszik
rózsájától elbúcsúzik

én már el sem búcsúzhatok
bánatomnak foglya vagyok
bé vagyok lakattal zárva
az elárult nagyvilágba

elmehettem volna szépen
tulipános kelengyében
de bujdosni nem akartam
magamra maradtam

nem bánok már semmit soha
csak az a szál virág volna
az a pohár víz meglenne
fiam újra velem lenne

írtam pusztá kézzel gyászban
árva madár szép tollával

(itt van hát ez is...)

itt van hát ez is:
 bevonultak a kórházba
 a katonák
 fogpasztamosoly reklámmal
 a halál pohár vízbe teszi
 éjszakára a műfogsorát
 kiterítve a szerelem
 a lakodalom ravatalon
 fejemről a gyöngykoszorú
 úszik le a nevesincs folyón
 a térképen egy tenyérnyi helyet
 adjatok a békegalambnak
 talpalatnyi boldogságot
 a földnek az otthonmaradtnak

jaj az otthontalannak!
 jaj az otthon maradottnak
 megszámláltatott szemünk
 négyes sorokban
 mögöttünk díszlépésben a holtak
 jaj az otthon maradottnak
 jaj az otthontalanoknak!

Szakolczay Lajos

„Kard az ének”

Hervay Gizella kiadatlan verseiről

Fiókrakosgatás közben, megfullaszt a sok papír, találtam egy kéziratköteget. Rápillantván rögtön tudtam, hogy az elveszettnek hitt paksaméta Hervay Gizellától (1934–1982) származik. Tőle kaptam ajándékba a hetvenes évek közepén-végén, amikor valamelyik kezelés – hosszabb ott-tartózkodás – végén kijött a Lipótmezőről. „Azt csinálsz vele, amit akarsz” – mondta. Az aránylag jól olvasható, szinte kötetet kitevő papírhalomból (a nagyobbik rész 5-től 125-ig van számozva) azon nyomban jó pár verset legépeltem, s el is küldtem egy-két folyóiratnak (*Alföld, Tiszatáj*). Amennyire tudom, hiszen nyoma volna, nem közölték. S az összegyűjtött verseket egybefogó *Az idő körei* című kötetben sem olvashatók. A kéziratcsomóról, számtalan ide-oda való költözés is ludas ebben, sajnos megfeledkeztem. Viszont most annál nagyobb az örömöm. Megvan és – legyen mustra ez a közlés –, életre is fog kelni.

Már az is furcsa, hogy a szegény ember (jómagam hordom ezt a viseltes álarcot), aki egész életében nem gyűjtött, tele van kincssel. Igaz, aranyra, jóllehet nagyobb az

értéke, nem váltható, de mindennél drágább. Kézirat vagyis *etikus* emlék egy züllött korból, amikor – saját bőrünkön is tapasztalhattuk – a tiszta beszéd zárkára volt ítélve. És „rácsok” közé – csak nem a fegyveres börtönőrök vigyáztak rá, hanem a fehér köpenyes ápolók – a tiszta beszédétől *bedagadt torkú* tiszta ember is.

Hervay Gizella, a romániai magyar irodalom első Forrás-nemzedékének jelese ilyen ember volt. Önkéntes halálig hordozta magában – s mert *kibeszélhetetlen* volt, kibeszélte – a megvertségét. Posztumusz kötetének címevel: lódenkabát volt Kelet-Európa szegén, amelyet gyűrt, cibált, csaknem fölismerhetetlenné pofozott a vihar. A testet, az arcot vesszőzhette, ám az etikus szólás karakterét – minden valódi költő igazmondó – nem tudta megsemmisíteni.

Amivel barátném küzdött, az a drámánál is nagyobb tragédia. Makói születésű lévén Erdélyből hazatelepült (1976), de valódi szülőföldjén éppolyan idegen maradt, mint amilyen volt a sokáig otthont jelentő idegenben. Árva volt, világ árvája, s ehhez az egyetemes büntudatként cipelt állapothoz még hozzájött a családi és baráti kört megritkító borzalmas halálok sorozata: első férje, Szilágyi Domokos saját kezével vetett véget életének, gyermekük a bukaresti földrengés áldozata lett, a kitűnő festőművész, Nagy Pál és felesége autóbalesetben halt meg. Ezek a halálok, s még Dankanits Ádámékat nem is említettem, fosztották ki Gizikét. Kergették az örületbe.

A vers számára terápia volt. Menekülés. Menekülés, ameddig lehetett. Nem tudta elviselni, hogy itthon – a szabadabb légkörben – sem élhette meg *magyar-ságát*. Úgyszólván rejtegetnie kellett a politika által már akkor is ravaszul törbe csalt, ugyanakkor kitüntetett – pedig holt volt akkor még a rendszerváltás! – liberális művészkörök elől. Jól érezte, hogy a változást előkészítő zűrzavaros helyzet – „tankok helyett távirányított mosoly” – csaknem olyan ártalmas (mert ezáltal is „finomodik a kín”), mint az erőszak *erőszakosabb* formái. Még az ideggyógyintézetben is, József Attilát hívta segítségül, azzal foglalkozott, hogy a *példa* lehet-e kitörési pont: „ránk hagyta magát... mércének magyarországnak a nagyvilágot”.

Nem véletlen, hogy több helyütt is megoldatlan, gondolatritmusra épülő, némi-lykor egy-két rímhelyzetet sem megkerülő szabad verse fölé címnek azt írta: *Vicsorító*. Az éhes farkas néz ily végleges elszántsággal áldozatára, mint ő – ugyancsak *önkívületi* állapotban – a vele ellenséges (ám ama másik cselekedetével szemben föl nem zabálható) világra. Az „itt van hát ez is...” kezdetű költemény fájdalom és kórházra utaló groteszk helyzetképe szintén az *elűzött* és *otthon maradt* ember fenyegető reménytelenségéről vall. S a népköltészet formakincsét és szimbólumvilágát fölhasználó keservesei – közülük is az *árva világ a Tejúton* kezdetű – nem mások, mint a dalformát jól kezelő költő *fájdalom-maszkjai*. A kéziratköteg egész ciklust őriz belőlük.

*Féja Géza kiadatlan versei***Léva**

Szívet facsaró zümmögés,
fohászzkodó emlékezés:
a honi napos táj öle
befogad engem egyszer még?

Mikor az idő őszre megy,
kifeszlenek az elemek
az öreg szőlődombokon,
és muzsikálni kezdenek.

Az óbor ilyenkor dalol,
az ifjú meg durcásan forr,
toborzót rop a rőzsetűz,
a füst tűnődve bandukol,

amiként bandukolok és
feléd hajnali erőfény
a Garam szelíd hajlatán,
a Báti-part meredekén.

Most felajánlanám neked
vagabundos vén szívemet:
a végső út kaptatóján
még egyszer megpihenteted?

Rámhajolna az őszi lomb,
ágyat vetne a pincedomb,
ahol az ősz földöntúli
halk, ciripelő hangja zsong.

Már este lett, én maradok,
mint koporsóban a halott,
mint börtön rácsai mögött
a múltba álmódó rabok.

Emlékező

Őszi ízek, mint szálltok fel,
ismét az otthon énekel,
apámnak a kezét fogom
napos lévai dombokon.

Most már örökre szól ez így,
megnyílal a gyermeki síp,
és kísérik az öreg fák
gyermekkorom tiszta szavát.

A nap immár bévül ragyog,
nézd – ottan lépdél egy halott,
egy másik motoz csöndesen
félrevert, sebzett szívemen.

Felvidék

Felvidék, édes anyaföld!
Te voltál a szent izgalom,
ki lelket, tornyokat emel,
hívón fogaja a halált,
s mindig a végső ormokon

vallja, hirdeti: ím e táj
a csillagoknak rokona,
méltó, hogy véres homlokát
szelíd felhővel vonja be
Isten békülő mosolya.

Te tudtad, hogy a kínpadnál
az Úr küldött angyala áll,
s lelkünk áradó melegét,
égbe törő tűzoszlopát
nem töreti meg a halál.

Senki ilyen hívón, pazarul
nem hordta vére bíborát,
nem takarta ilyen mélyre
a folyton szertepattanó,
megcsúfolt, elárvult hazát.

Sehol füvellő temető
ennyi legendát nem teremt,
ennyi hazajáró lélek
sírok vermes templomából
az utódoknak nem üzent.

Sehol a láz, a révület
nem ily halálos, isteni,
senki sem tudja fohászát
ily kegyetlen villanással
kezdetig visszazengeni.

Rab lehet minden nappalom,
de minden éjszakám tied,
álmon, poklon átragyognak
öreg, húséges ormaid
és felriadó úrtüzed.

1939

A versírás végigkísérte Féja Géza életét, gimnazista korától kezdve egészen az élete végéig. Bár nem ez volt az a terület, ahol legismertebb műveit alkotta, azonban lírai hangulataiban, szorító élethelyzeteiben itt törhetett föl azonnal s a legnagyobb kivetítő erővel a boldogság, a szeretet, az aggodás és a fájdalom. A kitárulás lehetősége itt volt közvetlenül adott az élmények melegében.

Több verse kötődik ifjúkorához, szülőföldjéhez: a Felvidékhez és Lévához. Az emlékek az egykori otthont és tájat is felidéznek. Az itt következő, eddig még publikálatlan munkái ide sorolhatók. A közeljövőben megjelenő „Szülőföldem, Felvidék” című kötetében kapnak majd helyet.

Féja Endre